

HZ. PEYGAMBER (S.A.V.)'İN HAYATINDA BİR İLKE OLARAK “ŞEFKAT”

Musa ÇETİN*

Öz

Şefkat, kendisine daimi ihtiyaç duyulan ve her geçen gün önemi daha da artan değerlerden biridir. Bu kavramın kalplere yerleşmesi ve toplumda yaygınlaşması için onu önemli bir yaşam ilkesi olarak düşünmek gerekir. Günümüz şiddet olaylarının çözümünde psikolojik ve sosyal sıkıntıların giderilmesinde ondan azami istifade yoluna gidilebilir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şefkat duygusunu yaşantısında en güzel şekilde temsil etmesi, uygulanabilirliği noktasında örnek teşkil eder. Bu çalışma Hz. Peygamber (s.a.v.)'in her konuda olduğu gibi şefkat konusunda da model olduğunu yeni nesillere göstererek onların davranışları üzerinde pozitif bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda şefkat kavramının tahlili yapılarak, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şefkat ve merhameti üzerinde duruldu. Bu çerçevede tahammül, insanlığın hayrını istemek, uyarıcılık, affedicilik ve kolaylaştırıcılık gibi hususlar ele alındı. O'nun şefkatinin kapsayıcılığı; yaşlı, kadın, çocuk, yetim, köle, esir ve fakirlere; keza hayvanlara ve diğer canlılara karşı şefkati örnekleriyle ortaya konuldu.

Anahtar kelimeler: Şefkat, Rıfk, Merhamet, Rikkat, Re'fet.

“COMPASSION” AS A PRINCIPLE IN THE LIFE OF THE PROPHET MUHAMMAD

Abstract

Compassion is one of values which is needed perpetually, and it gains more ground in every other day. Locating this concept in the hearts of the people and distributing it in the society must be considered as a significant principle of life. It should be benefited with maximum level for the solutions of the act of violence, psychological and social problems of our present time. The Prophet Muhammad (pbuh)'s representation of compassion in his own life with best way provides an example for its practicability. This article aims to creating a positive influence on new generations through showing that like in every other respects, the Prophet Muhammad (pbuh) is a model for them in this subject too. In this context, focused on The Prophet Muhammad (pbuh)'s compassion and mercy, making the analysis of the concept of compassion. In this framework, was handled matters such as endure, wanting the good of humanity, inducibility, forgiveness and facilitation. The inclusiveness of his compassion; the elderly, women, children, orphans, slaves, captives and the poor; also compassion towards animals and other creatures was demonstrated by the examples.

Keywords: Compassion, leniency, Grace, Tenderness (riqqat), Mercy (ra'fat).

Makale gönderim tarihi: 11.03.2016, kabul tarihi: 17.04.2016.

* İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Bölümü, musacetin571@hotmail.com

Giriş

Dini, mezhebi, etnik, sosyal ve ailevi çatışmaların yaşandığı günümüz dünyasında şefkat ve merhametten söz etmek adeta mümkün görülmezken, bu kavramlara acil ihtiyaç olduğu da aşikârdır. Acaba insanlar şefkat gibi hem psikolojik açıdan hem de sosyolojik olarak pozitif özellikler içeren bir değeri bırakıp “zararın kaynağı olan” şiddete niçin sarılıyorlar? Din, “öldürmeyin” derken ve bir insanın ölümünü, dünyanın yıkımı/kıyamet ve bütün insanların ölümü olarak nitelerken;¹ incitmenin, yaralamanın ve öldürmenin tercih edilmesinin nedeni nedir? Bu ve benzeri soruların sebebi, şiddete de şefkate de meyilli olan insanın karakter yapısıyla ilgilidir. Zîra kişi, elindeki fiziki bir aleti iyi veya kötü yönde kullandığı gibi, duygularını da hür iradesiyle iyiye veya kötüye kullanabilir. Duygular iyi yönde kullanıldığında toplumlar, kaos ve sıkıntıdan uzak, huzur ve barış ekseninde bir yaşam sürdürürken, kötü yönde kullanılması durumunda ise sıkıntıya düşmekte, şiddet olaylarına sahne olmaktadır.

Bu makale duyguların iyi veya kötüye kullanımını, onları beslemede aktif rolü olan şefkatin mahiyetini, kapsamını ve hadislerdeki kullanımını inceleyecektir. Zira çağımızın ihtiyaç duyduğu değerlerden biri olan şefkat, sosyal hayatın bütün kesimlerini ilgilendirmektedir. Şefkat, toplumu oluşturan bireylerin barış ve huzur içerisinde yaşayabilmelerinin de teminatı niteliğindedir. Bireylerin uyum içinde yaşadığı, toplumsal problemlerin kolayca çözüldüğü ve insanların huzur içinde yaşadığı bir medeniyetin inşası için şefkatin yaşatılmasına ihtiyaç vardır.

Vakıa günümüz dünyasının şiddet arenasına dönüşmüş olması, şefkat, merhamet, sevgi, barış gibi kavramlara olan ihtiyacın aciliyet kesbetmesi ve özellikle konunun hadisler bağlamında ele alınması fikri makalenin yazılmasında etkili olmuştur.

1. Şefkat Kavramı

Şefkat kelimesi شَفَقَ fiilinden türemiş bir mastar olup değişik manalarda kullanılmıştır. Bu fiilden türemiş olan الشَّفَقُ veya الشَّفَقَةُ kelimesi “nasihat edenin, nasihat ettiği kişinin faydasına yönelik olarak gösterdiği hırs ve istek” olarak tanımlanmıştır.² Bu bağlamda şefkat, nasihat edilen veya sevilen kişiye karşı rahmet ve rikkat göstermek, ona herhangi bir kötülüğün ulaşmasından endişe etmek manasına gelmektedir.³ شَفَقَ fiili, “korkmak” manasına gelen خَافَ fiili ve “tedbirli olmak” manasına gelen حَادَرَ fiiline yakın bir anlam taşımaktadır. Bu fiilin ism-i fâili olarak gelen شَفِيقٌ ve مُشَفِّقٌ kelimeleri “şefkatli kişi” manasına gelmektedir.⁴ Yine شَفَقَ fiilinin if’âl babındaki mastarı olan الإِشْفَاقُ kelimesi, “korku ile karışık yardım etme” manasında kullanılmıştır. Nitekim şefkat eden, şefkat

¹ Maide, 5/32; “Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın (haksız yere) bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.” Nisâ, 4/93; “Kim bir mümini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.”

² ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî, Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs, Matbaatu Hükûmeti'l-Kuveyt, Kuveyt, 1965, XXV, 508.

³ ez-Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, XXV, 508.

⁴ ez-Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, XXV, 508-509.

edileni sever ve ona herhangi bir kötülüğün dokunmasından endişe duyar.⁵ شَفَقَ fiili ve türevleri “الرَّحْمَةُ” kelimesi ile de yakın anlamda kullanılmaktadır. Nitekim İsrâ suresinde “İkisine de acıyarak tevazu kanatlarını indir. Ve şöyle de: Ey Rabbim! Onların beni küçükten terbiye edip yetiştirdikleri gibi, sen de kendilerine merhamet et”⁶ buyrulmuştur. Burada “rahmet” kelimesi “şefkat” kelimesi ile yakın anlamdadır.

Şefkat kelimesi ile aynı veya yakın anlama gelen başka kelimeler de vardır. Mesela “atfetmek” manasına gelen عَطَفَ fiilinin tefe’ül babından mastarı olan تَعَطَّفُ kelimesi istiâre yoluyla “şefkat” kelimesi ile aynı manada kullanılmaktadır.⁷ Bu fiilin ism-i fâili olan عَاطِفٌ veya عَطُوفٌ kelimeleri ise “şefkatli ve merhametli” gibi manalara gelmektedir. Yine “acımak” manasına gelen رَأَفَ fiilinin mastarı olan الرَّأْفَةُ kelimesi de şefkatle aynı anlamda kullanılmıştır.⁸ Râzî (ö.606/1210), Tevbe suresinin “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir”⁹ ayetinde geçen ve رَأَفَ fiilinin ism-i fâili olan “رَوْفٌ” kelimesini “şefkatli” anlamında tefsir etmiştir.¹⁰ Bu bağlamda olmak üzere, عَطُوفٌ, رَوْفٌ, رَجِيمٌ kelimeleri aynı zamanda “şefkatli kişi” anlamına gelmektedir.¹¹

شَفَقَ fiili, Kur’ân’da ekseriyetle, “korkmak, çekinmek ve sakınmak” manalarında kullanılmıştır.¹² Ayrıca “الشَّقَقُ” kelimesi “sabahleyin gün doğumundan önceki aydınlığı/kızıllığı” ifade etmek için de kullanılmıştır.¹³

أَشْفَقَ fiili, birlikte kullanıldığı harf-i cerlerle birlikte farklı anlamlar kazanabilmektedir. Örneğin مِنْ harf-i ceriyle kullanılınca korku manası ağır basarken,¹⁴ فِي harf-i ceriyle kullanıldığında yardım etmek manası ağır basar.¹⁵

⁵ el-İsfehâni, er-Râğib, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur’ân*, Mektebetu Mustafa el-Bâzî, ysz., tsz., I, 347-348.

⁶ İsrâ, 17/24; “وَإِخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا”

⁷ el-İsfehâni, *el-Müfredât*, II, 440; İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Cemâluddîn Muhammed, *Lisânu’l-Arab*, Dâru Sâder, Beyrût, tsz., X, 192.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, VI, 60-61.

⁹ Tevbe, 9/128.

¹⁰ Râzî, bu ayetin tefsirinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şefkatli oluşunu, şefkatli bir doktor ve müşfik bir babaya teşbîh etmektedir, şöyle ki; Hz. Peygamber (s.a.v.), sizin zarara uğramanız, kendisine çok güç gelen, dünya ve ahiret hayırlarını size ulaştırmada son derece istekli olan bir kimsedir. O, sizin için tıpkı şefkatli bir doktor ve merhametli bir baba gibidir. Şefkatli olan doktor, çoğu zaman dayanılması güç, çetin ilaçlara yönelir. Merhametli baba da, çoğu kez insana zor ve ağır gelen eğitime usullerine başvurur. Fakat insan, doktorun bilgili, sahasının ehli ve babasının da müşfik olduğunu bilince, o acı ilaçlara tahammül eder ve o güç terbiye usulleri de bir lütuf ve ihsan yerini tutar. İşte burada da böyledir. Siz onun Allah katından gönderilmiş hak peygamber olduğunu anladığınız göre, her türlü hayrı elde etmek için, onun bu zor tekliflerini kabul ediniz. Bakınız; er-Râzî, Muhammed b. Ömer Fahrüddîn, *Mefâtihu’l-Gayb*, Dâru’l-Fıkr, Beyrût, 1401/1981, XVI, 241.

¹¹ İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, VI, 60-61.

¹² Bu fiil ve türevleri Kur’ân’da on bir yerde geçmekte, birisi haricinde diğerlerinin tamamı korkmak, çekinmek ve sakınmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

¹³ İnşikâk, 84/16.

¹⁴ Ahzab, 33/72; “Biz o emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik, onlar, onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular”

¹⁵ Tûr, 52/26; “Derler ki: Daha önce biz, aile çevremiz içinde bile (ilâhî azaptan) korkardık.” Bu fiilin فِي harf-i ceriyle kazandığı “yardım” manası için bakınız; İsfehâni, *el-Müfredât*, I, 347-348.

2. Şefkatin Karakteri ve Kapsamı

Şefkat kavramının mana ve mahiyetinde üç ana özellik öne çıkmaktadır.

- a) Muhatabın zarar görmesinden korkarak onun zarara uğramamasını içtenlikle arzu etme;
- b) Muhatabın menfaatlerden mahrum kalmasından endişe etme;
- c) Muhatabın menfaatlerini muhafaza ve devamını içtenlikle arzu etme;

Her üç durumda da şefkat duygusu muhatap hakkında eksiksiz ve kapsamlı bir menfaat olgusunun teminini hedeflemektedir. Şefkat duygusunun muhatap üzerindeki bu kuşatıcılığı aynı zamanda bu kavramın mahiyetini de ortaya koymaktadır. Çünkü kavramların tezahür ve yansımaları o kavramın karakterini ve mahiyetini belirler. Mesela ruh; hayat, görme, işitme ve konuşma yansımalarıyla anlaşıldığı gibi, şefkat de, muhatap üzerindeki acıma, onun zarar görmesinden korkma, menfaati elde edememesinden endişelenme, lehinde olanı arzulama, kendisini olduğu hal üzere kabullenme gibi tezahürleriyle anlaşılmaktadır. İnsanların yaratılışlarında var olan bu duygu Hz. Peygamber (s.a.v.)’de daha aşkın bir şekilde mevcuttu. Allah Kur’ân’da kendisini “Raûf” ve “Rahîm” isimleriyle; yani şefkat ve merhamet sahibi olarak tanıtırken, elçisini de aynı isimlerle yâd etmekte ve onun, müminlere karşı çok şefkatli olduğunu belirtmektedir.¹⁶ Allah’ın kullarına şefkati onlara “ihsan ve ikram etmesi, onların ihtiyaçlarını gidermesi” manasına gelirken, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ümmetine şefkati, “onların başına gelebilecek sıkıntılardan dolayı endişelenmesi ve üzülmesi” manasına gelmektedir.¹⁷

Müminler için örnek olan Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şefkatli duruşu, onlar için canlı bir teşvik unsuru niteliğindedir. Onun şefkati, Müslümanları kucakladığı ve onlara örnek olduğu gibi, müşrikleri de kucaklamakta ve onlara da örnek olmaktadır. Çünkü o, hem Müslümanlara hem de müşriklere acıyor ve onlara şefkatini izhar ediyordu. Ancak onun müşriklere gösterdiği şefkatin amacı onların şirkini kabullenmek ve Müslümanlara yaptıkları zulümlere göz yummak anlamına gelmiyordu. Bilakis şirk üzere kalmalarından dolayı onlara üzülme ve şirkin sonucu olarak cehenneme gideceklerinden endişe etmek anlamına geliyordu. “İman etmiyorlar diye nerdeyse kendini paralayacaksın”¹⁸ ayeti de bunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Ebû Talib’in iman etmesi hususundaki arzu ve ısrarı da, onun şirkten kurtulup imanla şereflenmesine yönelikti.¹⁹

¹⁶ Tevbe, 9/128; “Andolsun size içinizden öyle bir peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şerefli. Sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir üstünüze titrer, müminlere gayet merhametli ve şefkatlidir.” Bakınız; ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabiyye, Beyrût, tsz., II, 325; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XVI, 241; el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi’l-Kur’ân*, Dâru’l-Kütübi’l-Mısriyye, Kâhire, 1964, VIII, 302.

¹⁷ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XVI, 241-242.

¹⁸ Şuarâ, 26/3.

¹⁹ Ancak Allah’ın hukukunun ve Müslümanların haklarının ihmal edildiği durumlarda şefkat ve merhametten söz edilemez. Bu gibi durumlarda savunma, tedbir ve mukavemet söz konusu olur. Nitekim Kur’an’ın, had cezalarının uygulanmasında ve suçlu ile ilgili cezanın tatbikindeki kararlılığı bu hikmete mebnidir. Bakınız: Nur, 24/2; “Allah’ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın.”

3. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Şefkat ve Merhameti

Hz. Peygamber (s.a.v.) her konuda olduğu gibi şefkat ve merhamet konusunda da örnekti. O bu özelliğini her davranışı ile gösteriyor, toplumun bütün tabakalarına yansıtıyordu. Karakterinde aşkın bir özellik olarak yer alan şefkat ve merhamet duyguları,²⁰ çocuklardan kadınlara, mağdurlardan yaşlılara, Müslümanlardan müşriklere, bitkilerden hayvanlara herkesi ve her şeyi kapsıyordu. İnsanlığın kendisini emin, müşfik, vefalı ve güzel huylu olarak tanıdığı Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında şiddet asla kabul görmemiştir. O, sözlü şiddetin en küçüğü olan “öf” demeye bile geçit vermediği gibi,²¹ fiili şiddetin en küçüğüne de müsaade etmemiştir. Diş ve göz gibi vücut azalarına zarar verir endişesiyle,²² parmak uçlarıyla küçük taş parçalarını atmaya da yasaklamıştır.²³ Bu nedenle de onun birey ve toplumların huzur ve mutluluğu için ortaya koyduğu ilkeler pozitif, uygulanabilir ve kolaylık üzere oluşlarıyla başvuru ve model alınması gereken evrensel birer nitelik taşımaktadır.

İslam'ın temel ilkelerinden biri olan şefkatin hayata yansıyan ve ihtiyaç duyulan yönüyle, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sünnetinde pek çok örneği bulunmaktadır. Sosyal hayatın, denge unsurları olan bu örnekler, aynı zamanda O'nun başarısının da esasıdır. Zira onun başarısında maddi güçten ziyade şefkatin rolü belirleyici olmuştur. O, şirkleri sebebiyle düçar olacakları akıbetlerinden korktuğu müşriklere bile kendine zarar vericesine ilgi ve şefkat göstermiştir. Hatta Yüce Allah, onun, kendisini mahveder derecede müşriklere olan üzüntüsüne karşı; “Demek sen, bu söze (Kur'an'a) inanmazlarsa, arkalarından üzülmeye âdeta kendini tüketeceksin!”²⁴ diyerek elçisini teselli etmiştir. Zemahşerî (ö.538/1144),²⁵ Râzî (ö.606/1210),²⁶ Kurtubî (ö.671/1273)²⁷ ve İbni Kesîr (ö.774/1373)²⁸ gibi müfessirler, ayetteki “بَاخِعُ نَفْسِكَ - âdeta kendini tüketeceksin” kısmını; “neredeyse onlar için kendini öldüreceksin” şeklinde tefsir etmişlerdir. Onun bu hali, müşrikleri bile kucaklayan engin şefkatinin kemalini en güzel şekilde ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ağır hakaretlere, sözlü ve fiili şiddete maruz kaldığı halde “Allah'ım, onların neslinden kıyamete kadar yalnızca Allah'a ibadet edip ona şirk koşmayan birilerinin çıkacağını ümit ediyorum”²⁹ buyurarak onlara olan şefkatini ifade etmiştir. Zira ümmetin cehennem azabına düşme korkusu, onu en çok düşündüren ve şefkatini en çok tahrik eden husustu. Bu endişeyi kendisi veciz bir teşbih ile şöyle anlatır; “Benimle sizin misaliniz ateş yakan bir adamın misali gibidir ki kelekler o ateşin içine

²⁰ Bkz; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979, IV, 2653.

²¹ Müslim, Ebu'l Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz., *Fedâil*, 43/54; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, tsz., *Birr*, 28/69; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, Dâru'l-Fikr, 1990, *Edeb*, 36/1.

²² İbn Hacer, el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l- Mârifet, Beyrût, 1379, XII, 345-348.

²³ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-Sahîh*, er-Risâle el-Âlemiyye, Beyrut, 2011, *Edeb*, 76/122, *Enbiyâ*, 58/54; Müslim, *Sayd*, 34/54; Tirmizî, *Birr*, 28/48; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 36/45, 166.

²⁴ Kehf, 18/6.

²⁵ ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, Mektebetu'l-Abikân, Riyâd, 1418/1998, III, 566.

²⁶ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXI, 79-80.

²⁷ el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru Âlemi'l-Kutub, Riyâd, tsz., X, 353.

²⁸ İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Kâhire, tsz., IX, 104.

²⁹ Buhârî, *Bed'u'l-Halk*, 57/7; Müslim, *Birr*, 45/87.

düşmeye başlarlar. O bunları kovar. Ben de ateşten korunmanız için eteğinizden tutuyorum, hâlbuki siz elimden kaçıyorsunuz."³⁰

Görüldüğü gibi âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v.) hayatı boyunca mümin olsun veya olmasın herkese merhamet etmiş, bir annenin evladına olan şefkatinden daha ileri bir düzeyde ümmetine şefkat göstermiştir. Müminlerin hatta bütün bir ümmetinin başına gelen sıkıntılar onu çok üzmüştür. Bunu zaman zaman ümmeti için yaptığı dualarda ve dua esnasındaki ağlamalarında görmekteyiz. Mesela o, Hz. İbrahim (a.s.)'in ve Hz. İsa (a.s.)'nin ümmeti ile ilgili bazı ayetleri okumuş sonra da ellerini kaldırarak "*Allah'ım ümmetimi koru, ümmetime acı*" diye dua etmiş ve ağlamış, bunun üzerine Allah, "*Ümmetin konusunda seni razı edeceğiz ve asla üzmeyeceğiz*" müjdesiyle teselli etmiştir.³¹ Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.v.), yüksek şefkatiyle ümmetiyle yakından ilgilenmekte ve onların lehine olan her şeye itina göstermektedir.³² Yukarıdaki hadîste de geçtiği gibi onun ayırım yapmaksızın, bütün ümmetinin korunmasını Yüce Allah'tan istemesi, dua ederken de şefkatin gereği ağlaması, onun insan sevgisini ve onlara olan şefkat duygusunun derinliğini açıkça göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu samimi, içten ve aşkın şefkatinden dolayıdır ki kısa zamanda gönülleri onu sevdi. Şiddet ve baskının yapmadığını şefkat, güven, sabır, akıl ve imanla başardı.

4. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hayatında Şefkatin Ahlakî Unsurları

4.1. Tahammül

Hz. Peygamber (s.a.v.) İslam'ın ilk dönemlerinde Mekke müşriklerinin, Müslümanların inanç hürriyetlerini tanımamaları ve bu yüzden onlara işkence etmeleri, ekonomik ambargo uygulamaları, göçe zorlamaları, öldürme teşebbüslerinde bulunmaları, hatta bir kısmını öldürmeleri karşısında sadece sabrı, tevekkülü ve itidali tavsiye etmiştir. Çünkü Onun kişiliğinde kin, öfke, nefret, şiddet, zulüm, düşmanlık yoktu. O, sevgi, şefkat, dostluk, kardeşlik, barış gibi yüce duygularla mücehhezdi. Fakat kin ve nefret dolu Mekke müşrikleri, Müslümanlara uyguladıkları işkencelere karşın Hz. Peygamber (s.a.v.) müminlere "*Sabrediniz, sizin yeriniz cennettir*"³³ demiştir. Nitekim Hz. Sümeyye, yapılan işkencelere dayanamayıp şehit olmuştur.³⁴ Diğer Müslümanların durumu da Yasir ailesinin yaşadıklarından farklı olmamıştır. Onlar da benzer işkencelere maruz kalmışlardır. Buna rağmen hem Kur'an hem de Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara sabırlı olmaları konusunda ısrar etmiştir.³⁵

³⁰ Buhâri, *Rikâk*, 79/26.

³¹ Müslim, *İmân*, 1/346; Duhâ suresinin "*Pek yakında Rabbin sana verecek sen de hoşnut olacaksın*" (Duhâ, 93/5) ayeti bu hadîs-i kutsiyi teyit etmektedir.

³² en-Nevevî, Muhyiddin Ebû Zekeriyya, *Şerhu'l-Müslim*, Matbaatü'l-Misriyye, Kahire, tsz., III, 79.

³³ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Daru Sâder, Beyrût, tsz., III, 188.

³⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 176; İbnu'l-Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri, *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, ysz., tsz., VI, 152.

³⁵ Al-i İmran, 3/186; Buhârî, *Menâkıbu'l-Ensar*, 25.

“Hz. Peygamber (s.a.v.), İslam’ın ilk dönemlerinde Müslümanların mukavemet gücü olmadığından dolayı sabrı tavsiye etmiştir. Şayet yeterli gücü olsaydı, sabrı değil, savaşı emrederdi” diye iddia edilecek olursa, buna şöyle cevap verilir: Öncelikle Hz. Peygamber (s.a.v.), yeni gelen dini tebliğ etmek, kendisinin, Müslümanların ve Medine vesikasını onaylayan herkesin, can, mal ve inanç güvenliğini sağlamak amacıyla savaşmak zorunda kalmıştır.³⁶ Diğer bir ifadeyle onun savaşması, kin ve intikam için değil tebliğ ve savunma amacıyla gerçekleşmiştir. Nitekim 23 yıllık nübüvvet dönemi boyunca yapılan savaşlarda sadece 250 civarında kişi hayatını kaybetmiştir.³⁷ Bu da onun savaşlarının öldürme amaçlı olmadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca Mekke’nin fethinde Müslümanlara her türlü işkenceyi yapan ve onları hicrete zorlayan müşriklere karşı, gücü yettiği halde şiddet göstermemiştir. Hatta onlara rıfk, mülâyemet ve merhametle muamele etmiştir. Böylece, hem güçsüz olduğu dönemde hem güçlü olduğu dönemde aynı çizgide yürüyerek rahmet ve şefkat peygamberi olduğunu ortaya koymuştur. Bir ganimet dağıtım sırasında Hz. Peygamber (s.a.v.)’e “*adil ol!*” deyip yakasını çekerek, hem sözlü hem fiili şiddette bulunan kişiye karşı sadece; “*Ben de adil olmayayım da kim adil olsun*”³⁸ diyerek, şiddeti değil şefkati seçmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Uhud savaşında savaş stratejisi gereği görevlendirdiği ve kesinlikle yerlerinden ayrılmamaları talimatını verdiği okçuların, savaşın başındaki galibiyete güvenerek yerlerini terk etmeleri, Müslümanların ağır kayba uğramasına yol açmıştır.³⁹ Buna rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara karşı kırıncı konuşmamış, sert ve kaba davranmamıştır. Böyle kritik bir zamanda Hz. Peygamber (s.a.v.)’in takındığı tavır savaş stratejisi, liderlik konumu ve grup yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır. Kur’ân, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in o anki davranış ve pozisyonunu; “*O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever*”⁴⁰ ayetiyle, O’nun bu tutumundan övgü ile söz etmektedir.

Bu ayet, büyük yanlışlıklar yapan kişilere karşı Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yüksek şefkatini gösteren önemli birçok ahlâkî unsur içermektedir. Bu ahlâkî unsurları şöyle sıralayabiliriz:

- Yumuşak davranmak,
- Kaba ve katı yürekli olmamak,
- Affedici olmak,

³⁶ Hac, 22/39-40; “Kendileriyle savaşılana (müminlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadiridir. Onlar, başka değil, sırf “Rabbimiz Allah’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah’ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah, güçlüdür, galiptir.”

³⁷ Bakınız; Hamidullah, Muhammed, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Savaşları, İstanbul, 1981, 20-21.

³⁸ Müslim, Zekât, 12/47.

³⁹ Kurtubî, el-Câmi’, IV, 248-252.

⁴⁰ Âl-i İmran, 3/159.

- İstişare etmek,
- Hata edenlere istiğfar etmek,
- İşleri sürüncemede bırakmamak,
- Bir işe karar verdikten sonra Allaha tevekkül etmek,
- Hatalı davrananlara karşı sergilediği pozitif tutumu Allah'ın bir rahmeti olarak görmek.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, haklı olduğu ve sert tepki vermesi gereken bir durumda bile şefkat içerikli ahlaki bir tutum tercih etmesi, onun kişiliğinde bu ulvî duygunun ne kadar sağlam yer tuttuğunu göstermektedir.

4.2. İnsanlığın Hayrını İstemek

Hz. Peygamber (s.a.v.) risâlet görevini yerine getirirken çok çile çekmiş, birçok sıkıntıya, hatta öldürülme teşebbüslerine maruz kalmıştır. En yakın akrabaları tarafından horlanmış ve işkencelere uğramıştır. Fakat o, kendisine eziyet edenlere, ne beddua etmiş ne de kırıcı bir ifadeye bulunmuştur. “*Ya Rab kavmime hidayet ver! Çünkü onlar bilmiyorlar*”⁴¹ buyurarak Rabbinden onların hayrını talep etmiştir. İnsanların, hidayete erip imana girmeleri, şirk ve küfürden kurtulmaları onun en büyük arzusuydu. Çünkü bu gerçekleşirse, diğer bütün hayır ve güzellikler de gerçekleşmiş olacaktı. Nitekim öyle de olmuştur. Tevhitle şereflenen Müslümanlar, kin, nefret, zulüm, haksızlık, adam öldürme, evladını katletme, yağma ve tefecilik yerine; sevgi, saygı, şefkat, merhamet, af, adalet, yardımseverlik, fedakârlık gibi ulvî değerlerle tanışmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.), sadece onların hayrını istediğini samimiyetle ortaya koymuş, onların dünya ve ahiret saadetleri için gayret etmiş, buna rağmen onlardan hiçbir maddi ücret talep etmemiştir.⁴² Onların, sıkıntılardan kurtulup, hayır ve genişliğe ulaşmaları için Hz. Hatice (r.a.)'nin malını ve eline geçen diğer bütün imkânları kullanmıştır. Birçok köle böylece hürriyetine kavuşmuş, yüksek statü sahibi olmuştur.⁴³ Tefecilerin kısıkcında ezilen birçok fakir, onun gayreti ile nefes almış; öldürülen çocuklar, ezilen kadınlar, onun fedakârlığı ile rahatlamıştır. Yüz binlerce insan, şirkin pençesinden onun uzattığı şefkatli ele tutularak kurtulmuştur. Dâru'l-Erkam'da, panayırarda, fuarlarda, akabe biatlerinde, suffelerde sürekli olarak tebliğde bulunmuş ve etrafındaki insanları adeta sıkı bir eğitim sürecinden geçirmiştir. 23 sene boyunca sürdürdüğü rahmet ve şefkate dayalı nebevî eğitimle, tarihin seyrini değiştiren ve günümüze kadar uzanan büyük bir medeniyetin temelini atmıştır. Kur'an, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu konudaki vasfını, “*Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”⁴⁴ ayeti ile ifade eder.

⁴¹ Müslim, *Cihâd*, 32/37; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, es-*Sünen*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1975, *Fiten*, 36/23.

⁴² Sâd, 38/86; “(Resûlüm!) De ki: Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum.”

⁴³ Buhârî, *Megâzi*, 62/43, 88; Müslim, *Fedâil*, 43/55; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 189-190; İbn Ömer (r.a.)'in azatlı kölesi Nâfi', İbn Abbas (r.a.)'in azatlı kölesi İkrime, tabîinin meşhur fakihleri ve hadisçileri arasında birer ilim adamı olarak yer almışlardır.

⁴⁴ Enbiyâ, 21/107.

Gerçekten o, peygamber olarak gönderildiği Mekke toplumuna rahmet olduğu gibi, yetiştirdiği sahabiler ve emanet bıraktığı Kur'an ve sünnet gibi iki değerli mirasla da kendisinden sonraki insanlığa rahmet kaynağı olmaya devam etmektedir. Onun, müşriklerin hidayeti için çırpınışı müminler için de farklı bir boyutta kendini gösteriyordu. Bu onun bütün insanlığı kucaklayan engin şefkatinden kaynaklanıyordu. Kur'an bu hususu şöyle dile getirir: “Size kendi içinizden öyle bir peygamber geldi ki, sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. Size düşkündür, Müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.”⁴⁵ Görüldüğü gibi bu ayetten, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in müminlere düşkünlüğünü, daima onların hayrına taraftar olduğunu, onların başına gelen en küçük bir sıkıntının bile onu çok üzdüğünü, müminlere karşı çok şefkatli ve merhametli olduğunu anlıyoruz. İbn Kesîr, ayetin “size düşkündür” kısmını, “sizin dünyevî ve uhrevî menfaatlere ulaşmanızı çok ister” şeklinde tefsir etmiştir ki,⁴⁶ bu istek, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatı boyunca ümmetine karşı sergilemiş olduğu şefkate kendisini göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dualarındaki kucaklayıcılığı da onun şefkatinin en bariz delillerindendir. Onun duaları bütün ümmetini kapsıyordu.⁴⁷ Mesela, kuraklık sebebiyle yaptığı yağmur duasında, duasının kabul edilip bir hafta boyunca yağan yağmurun kesilmemesi üzerine, tekrar dua ederek yağmurun ihtiyaç olan başka bölgelere gitmesini niyazı ve bütün canlıları kucaklayan yakarışı ayrı bir şefkat örneğidir.⁴⁸

4.3. Uyarıcılık

Onun peygamber olarak gönderiliş amaçlarından birisi de nezir/uyarıcı oluşudur. Çünkü o, insanları, tehlikelere karşı bütün samimiyeti ile uyarmıştır. 23 yıllık peygamberliği döneminde bu görevini en güzel şekilde icra etmiştir. Kur'ân, “Kalk ve uyar!”⁴⁹ emriyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in görevine dikkat çekip, onu eda etmediği takdirde vazifesini yapmış olmayacağını açıkça bildirmektedir.⁵⁰ O, peygamberliğinin ilk yıllarından itibaren yakın çevresinden başlayarak toplumu uyarmıştır. Büyük dirençlerle karşılaşmasına rağmen insanları uyarmaktan hiç geri kalmamıştır. Hatta bunu sistemli hale getirmek için Dârü'l-Erkam'da eğitime başlayarak yetiştirdiği öğrencileri de irşat ve inzâr/uyarma faaliyetlerinin içine çekmiştir. Daha sonra da suffede yetiştirdiği öğrencileri ihtiyaç duyulan kabilelerde görevlendirerek inzâra/uyarmaya konu teşkil eden mesajların sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Bugün elimizdeki Kur'ân ve sahih sünnet aynı vazifeyi yapmakta ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in o günkü misyonunun önemini ve insanlığa bıraktığı mirasın kaynağını açıkça göstermektedir.

Onun inzâr görevini zor şartlarda yaparken en büyük güç kaynağı engin şefkat ve merhametiydi. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi şefkat ve merhametin karakterinde, herkesi sevmek ve sevdiği kişilerin zarara uğramasından korkmakla birlikte, onların lehine

⁴⁵ Tevbe, 9/128.

⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, VII, 325.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 9/152.

⁴⁸ Buhârî, *İstiskâ*, 15/7.

⁴⁹ Müddessir, 74/2.

⁵⁰ Maide, 5/67; “Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun.”

olan hususlara ulaşmalarını arzulamak söz konusudur. Hz. Peygamber (s.a.v.)’de bu duygular kemal noktadaydı. Onun bu özelliğinden dolayıdır ki, Allah onu hiçbir karşılık beklemeden şefkat gösteren anlamındaki “Raûf” ismi ile isimlendirmiştir.⁵¹ O da hayatı boyunca karşılık beklemeden insanları tehlikeler karşısında uyarmaya devam etmiştir.

4.4. Affedicilik ve Kolaylaştırıcılık

Af, hem eğitim bilimleri, hem aile kurumu hem de sosyal dengelerin sağlıklı işleyişi açısından önemli bir ilkedir. Eğitim uygulamalarında ve sosyal münasebetlerde bireye gösterilen af ve tolerans her iki tarafa da (af eden ve edilen) güven kazandırır; cezalandırma ise güven ortamını zayıflatır. Bu durum, eğitimde böyle olduğu gibi her çeşit sosyal münasebetlerde de böyledir. Bu nedenle ayet ve hadislerde sıklıkla af vurgusu yapılmıştır. Allah’ın affedici olması,⁵² affi sevmesi⁵³ ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’e haklı olduğu durumlarda bile affi emretmesi,⁵⁴ bu ilkenin önemini göstermektedir.

Müslümanlar için şefkatin en büyük göstergesi olan “affetme” vasfını kazanmak önem arz etmektedir. Özellikle insanların kendilerine yapılan kötülüklerin bağışlanmasına ve sonucu nereye varacağı belli olmayan kötülüklerin engellenmesine hatta şiddet ortamının şefkat ortamına dönüşmesine vesile olması bakımından “affedicilik” üstün bir fazilet örneğidir.

Kolaylaştırıcı olmak Kur’ân’ın önemli bir ilkesidir.⁵⁵ Hz. Peygamber (s.a.v.) de daima bu ilke doğrultusunda hareket etmiştir. O, sözlerin anlaşılmasız, kaba ve incitici olanından sakındığı gibi samimi, sade ve anlaşılır olanını da teşvik etmiştir. Davranışlarında daima kolaylaştırıcı bir tavır sergilemiştir. O, iki iş arasında kaldığında günah olmadığı müddetçe daima kolay olanını tercih etmiştir.⁵⁶ Bu yönüyle sahabeye örnek olmuş, uygulamalarının taklit edildiğini bildiğinden dolayı bunu önemsemiştir.

⁵¹ Sâd, 38/86; “(Resûlüm!) De ki: Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum.”; Tevbe, 9/128; “Size kendi içinizde öyle bir peygamber geldi ki, sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. Size düşkündür, Müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.”

⁵² Al-i İmran, 3/155; Hac, 22/60; Mücadele, 58/2.

⁵³ Tirmizî, *Da’âvât*, 49/84; İbn Mâce, *Dua*, 34/5.

⁵⁴ Bakara, 2/109; Al-i İmran, 3/159; Maide, 5/13.

⁵⁵ Bakara, 2/256; “Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah’a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işitir ve bilir.”; Hac, 22/78; “Allah uğrunda, hakkını vererek cihad edin. O, sizi seçti; din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yükledi”: Bu noktada had, kısas, recm gibi cezaların nasıl algılanması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunu şöyle izah edebiliriz; Hz. Peygamber (s.a.v.), “Yeryüzünde işlenen bir suça karşı hukukî bir ceza uygulanması, yeryüzü halkı için kırk sabah yağmur yağdırılmasından daha hayırlıdır” (Bakınız; Mâlik b. Enes, Muvatta, Hudud, s. 2.) buyurarak, şiddet uygulayarak işlenen bir suça karşı toplum düzenini sağlamak amacıyla uygulanacak olan hukukî bir müeyyidenin o toplum için hayır ve rahmet olduğunu belirtmektedir. Hukuk kapsamındaki cezaların sosyal hayat için, “daha hayırlıdır” nitelemesi, o müeyyidenin şiddet ve zorlama olmadığını ifade etmektedir diyebiliriz. Bu ve benzeri durumlar, İslam’ın kendi yasal uygulamaları ve ilkeleri çerçevesinde toplumu düzenli koruma ve savunma amaçlı birer ruhsat olarak görülmeli, şiddet ve zorlama olarak değerlendirilmemelidir.

⁵⁶ Buhârî, *Menâkıb*, 59/23, *Edeb*, 76/90; Müslim, *Fedâil*, 43/77-78; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 36/4; İbn Hacer, hadîste geçen “iki iş” tabirini, dünya işlerinden iki iş olarak açıklar. Hadîste geçen “günah olmadığı sürece” ifadesini de bu açıklamasına delil getirir.

“Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin”⁵⁷ buyurarak, tüm durumlarda zorluk çıkarmamayı ve herkese karşı yumuşak davranmayı ilke haline getirmiştir.⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.), mescidin kenarını idrarıyla kirleten bedeviyi cezalandırmak isteyenlere; “Bırakın onu, idrarının üzerine bir kova su dökün, sizler ancak kolaylaştırıcı olarak gönderildiniz, zorlaştırıcı olarak değil”⁵⁹ buyurarak kendisinin ve ümmetinin her zaman “kolaylaştırıcı” olduğunu göstermiştir. Daima şefkat ve merhametten kaynaklanan yüksek bir hoşgörü örneği sergilemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.), eğitimde ve sosyal münasebetlerde göstermiş olduğu aynı hassasiyeti ve kolaylaştırıcı tavrını, ibadetlerde de göstermiştir. “Sizden biri cemaate namaz kıldıracağı zaman kısa tutsun çünkü cemaatin içinde hastalar ve yaşlılar bulunabilir”⁶⁰ hadîsi onun bu konudaki şefkatini teyit eden önemli bir örnektir. Keza Hz. Peygamber (s.a.v.) toplumun lideri konumundaki sorumlu kişiler için de “Ey Rabbim! Kim ümmetimin herhangi bir işini üzerine alır da onlara yumuşak davranırsa sen de (ona) yumuşaklıkla muamele et”⁶¹ diye dua etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bütün kesimleri kapsayan bu kolaylaştırıcılık ilkesinden ne kadar istifade edilirse, beşerî münasebetlerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi o oranda verimli olacaktır.

5. Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Şefkatinin Kapsayıcılığı

5.1. Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Yetimlere Karşı Şefkati

Kur’ân, yaşlılara şefkat elini uzatmış ve onlara saygı gösterilmesini istemiştir. “Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “öf!” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle”⁶² ayeti, şefkat konusunda Kur’ân’ın yaşlılara gösterilmesi gereken itanın en vecîz örneğini ifade etmektedir. Kurtubî, ayetteki “öf” kelimesini “onlara sıkıntı verecek en ufak bir söz” olarak tefsir etmiştir.⁶³ Hz. Peygamber (s.a.v.), “İhtiyarlayıp ele avuca düşmekten sana sığınırım”⁶⁴ buyurarak, ihtiyarlığın zorluğuna dikkat çekmiştir. O, büyük günahları sayarken, ana-babaya isyanı ve onlara eziyet etmeyi Allah’a ortak koşmakla aynı kategoride zikretmektedir.⁶⁵ “Allah’ın hoşnutluğu, ana-babanın hoşnutluğuna, öfkesi de ana-babanın öfkesine bağlıdır.”⁶⁶ Çünkü Allah, babaya itaat etmeyi ve iyi davranmayı emretmiştir. Kim Allah’ın emrine uyarak babasına itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Kim de ona buğz ederse Allah’a buğz etmiş olur.⁶⁷ Görüldüğü gibi yukarıdaki hadîsler, İslam’ın ana-babaya verdiği değer ve onların hukukunun korunmasına gösterdiği hassasiyet açısından dikkat çekicidir.

⁵⁷ Buhârî, *İlim*, 3/11; Müslim, *Salât*, 4/178; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 36/17.

⁵⁸ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, I, 220; Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, I, 45-46.

⁵⁹ Buhârî, *Vudu’*, 4/58, *Edeb*, 76/80; Müslim, *Tahâret*, 2/98-100.

⁶⁰ Buhârî, *İlim*, 3/28, *Ezân*, 9/61-63, *Edeb*, 76/75; Müslim, *Salât*, 4/182-185; İbn Mâce, *İkâme*, 5/48.

⁶¹ Müslim, *İmâre*, 33/19.

⁶² İsrâ, 17/23.

⁶³ el-Kurtubî, *el-Câmi’*, X, 242-243.

⁶⁴ Müslim, *Zikr*, 48/50; Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Alî, *es-Sünen*, Dâru’l-Beşâir el-İslâmiyye, 1988, Beyrut, *İstiâze*, 50/7.

⁶⁵ Buhârî, *Edeb*, 76/6.

⁶⁶ Tirmizî, *Birr*, 28/3.

⁶⁷ Mübârekfûrî, *Tuhfetu’l-Ahvazî*, VI, 25.

Yine bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.), “*Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşından dolayı hürmet ederse, Allah da ona yaşlılığında kendisine hürmet edecek birisini hazırlar*”⁶⁸ hadîsiyle de gençlerin ihtiyarlara karşı hürmet etmesinin gerekliliğini ve Allah’ın bu iyiliği boşa çıkarmayacağını haber vermektedir. Yüce Allah, sünnete bağlı bir şekilde istikamet üzere yaşayan, saçları ağarmış ihtiyar bir Müslümanın kendisine dua etmesi durumunda “*Şüphesiz ona istediğini vermemekten hayâ ederim*” kudsî hadîsi, Allah’ın bile ihtiyara değer verdiğini göstermektedir. Evlatlara ve gençlere düşen görev, Allah’ın bile değer verdiği ihtiyarlara karşı saygı göstermek ve hürmet etmektir.

Toplumun büyük bir kesimini oluşturan kadınlar, çocuklar ve mağdurlar şefkate en çok muhtaç olanlardır. Aile hayatında dolayısıyla toplumda huzur ve mutluluğun hâkim olmasını amaçlayan Kur’ân, kadının evlilik ve varlık amacını sevgi ve merhamet olarak özetler.⁶⁹ Eşler arasındaki ilgiyi “iyi geçinme” ilkesiyle pekiştirir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de kadına haksızlık yapılmasını, ona kin güdülmesi ve buğzedilmesi suretiyle psikolojik baskı uygulanmasını men eder. Kadının iyi yönlerinin aile hayatının mutluluğunda ve sürdürülebilirliğinde esas alınmasına dikkat çeker. Kadınlara karşı iyi davrananları “hayırlılarınız” şeklinde ifade eder. Hayatı boyunca aile fertlerini asla incitmemesi ve onlara hep şefkatle muamele etmesi, onun kadına karşı sergilediği şefkatin en güzel örneğini oluşturmaktadır.

Saliha kadını dünyanın en değerli varlığı⁷⁰ olarak tavsif eden Hz. Peygamber (s.a.v.), erkekler için de “*Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır*”⁷¹ buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu hadîsleriyle hem kadınların değerini hem de onlara karşı sergilenmesi gereken iyi davranışı, değer ölçüsü olarak ortaya koymaktadır. Böylece cahiliye dönemi kadın algısının yerine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Hz. Ömer (r.a.)’in itirafı, bu algı farkını en güzel şekilde ortaya koymaktadır. O diyor ki; “*Biz cahiliye döneminde kadına hiç değer vermezdik, İslam gelip de Allah onları söz konusu edince, onların üzerimizde hakları olduklarını gördük.*”⁷²

Bir gün hac yolculuğu sırasında kadınları taşıyan develeri sevk eden kişi develeri hızlandırınca, kadınların rahatsız olabileceğinden endişe eden Hz. Peygamber (s.a.v.), deve sürücüsüne; “*Aman sakın ol! Kristallere dikkat et!*”⁷³ buyurarak güzel bir teşbîhte bulunmuştur. Hadîste kadınların kristallere benzetilmesiyle onların nazik ve hassas yaratılışlarına dikkat çekilmekle birlikte, onlara yumuşaklıkla muamele edilmesi kastedilmiştir.⁷⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.) de daima onların bu nazik yaratılışlarını gözetmiş ve onlara karşı şefkatli olmuştur.

⁶⁸ Tirmizî, *Birr*, 28/75.

⁶⁹ Rûm, 30/21; “*Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peydâ etmesi de O’nun (varlığının) delillerindedir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır.*”

⁷⁰ Müslim, *Rada*, 17/64.

⁷¹ Tirmizî, *Rada*, 10/11; İbn Mâce, *Nikâh*, 9/50.

⁷² Buhârî, *Libâs*, 75/31; Müslim, *Talak*, 18/34.

⁷³ Buhârî, *Edeb*, 76/111; Müslim, *Fedâil*, 43/73.

⁷⁴ en-Nevevî, *Şerhu’l-Müslim*, XV, 80-81.

Ayet ve hadisler çocukların ebeveyn için imtihan vesilesi olduğunu belirtir. Onların açlık korkusuyla veya başka endişelerle öldürülmemesinin gerekliliğini vurgular. Onların sözlü ve fiili şiddetten uzak olarak sevgi ve şefkat dolu bir ortamda yetişmesini önerir. Kur'ân'da Hz. Lokman (a.s.) ve oğlu arasındaki bir diyalogda babanın “oğulcuğum!”⁷⁵ hitabıyla söze başlaması hem eğitimciler hem de bütün ebeveynler açısından, şefkat içerikli söylemlerin önem ve etkinliğini ortaya koyması açısından oldukça manidardır. Şefkat karakterinde olan İslam, çocukların korunması ve onların hayata kazandırılmasıyla ilgili önemli müeyyide ve öneriler getirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren çocuklar üzerinde titizlikle durmuştur. Hatta diyebiliriz ki, onun şefkatinin en çok yoğunlaştığı kesim şüphesiz çocuklar olmuştur. Torunları Hasan ve Hüseyin'i sevmesi, okşaması ve öpmesi,⁷⁶ onları bazen kucağında bazen omuzlarında taşıması,⁷⁷ köle statüsündeki çocuklara torunlarıyla aynı muameleyi yapması,⁷⁸ savaşta çocuklara zarar verilmemesi için talimatlar çıkartması,⁷⁹ ibadet esnasında bile ağlayan çocuklar için ibadetini kısa tutması,⁸⁰ cahiliye döneminde öldürülen çocukları hatırladıkça ağlaması,⁸¹ onun çocuklar için gösterdiği şefkat örneklerinden sadece bir kaçıdır.

Enes (r.a.) diyor ki; “Hz. Peygamber (s.a.v.)'e on yıl hizmet ettim aslında yaptığım işler pek de usulüne uygun olmuyordu. Buna rağmen o, bir kere olsun bana vurmadı ve yüzünü ekşitmedi. Beni azarlayıp ayıplamadığı gibi öf bile demedi. Hoşuna gitmeyen işler yaptığımda; niçin böyle yaptın diyerek beni sorguya çekmedi. Her hangi bir hatalı davranışından dolayı ailesinden biri “keşke şöyle yapsaydın” diyecek olsa “Bırakın çocuğu! O, ancak Allah'ın dilediğini yapmıştır” diyerek beni korurdu. Çünkü O, çocuklara karşı insanların en şefkatlisiydi.”⁸² Enes (r.a.)'in çocukça tepki ve davranışlarına rağmen Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ona “öf” bile dememesi, tebessüm, rıfk ve şefkatle muamele etmesi, onun güzel yaratılışının kemalindedir.⁸³

Yetimler toplumda şefkate en çok ihtiyaç duyan kesimlerden biridir. Çünkü onlar, yardıma en çok muhtaç oldukları dönemde, en yakın yardımcıları konumunda olan anne veya babasını veya her ikisini birden kaybetmişlerdir. Onların bu durumunu önemseyen Kur'ân bu konu üzerinde titizlikle durmuş, sorumluları şefkate ve onlara yardım etmeye davet etmiştir. İslam, onların mallarının korunmasını,⁸⁴ hayata hazırlanmalarını,⁸⁵

⁷⁵ Lokman, 31/17; “Oğulcuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.”

⁷⁶ Buhârî, *Edeb*, 76/18; Müslim, *Fedâil*, 43/65; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 36/145; Tirmizî, *Birr*, 28/12.

⁷⁷ Buhârî, *Edeb*, 76/18; Müslim, *Fedâil*, 43/59; Nesâî, *Kıble*, 9/7.

⁷⁸ Buhârî, *Edeb*, 76/22.

⁷⁹ Buhârî, *Savm*, 29/53, *Cihâd*, 54/147-148; Müslim, *Fedâil*, 43/82, *Cihâd*, 32/3, 7, 25; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 9/111; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, es-Sünen, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, *Mukaddime*, 10.

⁸⁰ Buhârî, *Ezân*, 9/63, 65; Müslim, *Salât*, 4/7; Ebû Dâvûd, *Salât*, 2/125; İbn Mâce, *İkâme*, 5/49.

⁸¹ Buhârî, *Ezân*, 9/65.

⁸² Müslim, *Fedâil*, 43/54; Tirmizî, *Birr*, 28/69; Ebû Dâvûd, *Edeb*, 36/1.

⁸³ Azimâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VII, 92.

⁸⁴ Nisâ, 4/2; “Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değiştirmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınız gibi) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahdır.”

⁸⁵ Bakara, 2/220; “Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki: Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir.”; Nisâ, 4/6;

kendilerine şefkat gösterilmesini ve onlara karşı zarar verici bir davranış içine girilmemesini, şayet girilirse bunun büyük bir vebal olacağını belirtmiştir.⁸⁶ Kendisi de yetim olarak yetişen Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara daima şefkatle muamele etmiştir. Müslümanları da onlara karşı haksızlık yapmaktan men edip yeme, içme ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması için teşvik etmiştir. “Kim yalnız Allah rızası için şefkatle yetimin başını okşasa onu yedirmek ve içermek için yanına alsın cennet ona vacip olur.”⁸⁷ buyurarak yetimin hem psikolojik ihtiyacı olan sevgi ve şefkate hem de biyolojik ihtiyacı olan yeme, içme ve barınmaya dikkat çekmiştir.

5.2. Köle, Esir, Fakir, Hasta ve Kimsesizlere Karşı Şefkati

İslam, toplumsal bir realite olan kölelik olgusunu makulleştirmeye veya sonlandırmaya yönelik müeyyideler/yaptırımlar getirmiştir. Mesela kölelerin hürriyetlerinin kolaylaştırılması,⁸⁸ yeme, içme ve giyinme gibi ihtiyaçlarının karşılanması,⁸⁹ zenginlerle ortak paylaşımı bu müeyyideler ve öneriler arasındadır. İslam’ın kölelere yönelik bu şefkatli ve kararlı tutumundan dolayıdır ki tarihi süreç içinde köleler eğitimde, ekonomide ve siyasette önemli statüler kazanmış medeniyete pozitif katkılar sunmuştur.

Kur’ân, savaş esirlerine müsamaha/tolerans gösterilmesini fidye karşılığında ya da fidye alınmaksızın serbest bırakılmasını ister.⁹⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) de ilgili ayetin mesajı doğrultusunda savaş esirlerine kötü muamele edilmesini yasaklanmış onlara karşı merhametli ve şefkati olunmasını öğütlemiştir. Mesela Hz. Peygamber (s.a.v.), kadın esirler hakkında, onların çocuklarından ve yakınlarından ayrılmamasıyla ilgili talimatı bu konudaki birçok örnekten birisidir.⁹¹ İslam, esirlerin savaş hukuku içerisinde işlem görmesini ve mağdur edilmemesini onlara karşı iyi muamelede bulunulmasını önerir. Mekke müşriklerinin hile ile tutukladıkları bazı sahabileri doğrudan veya işkence ile öldürmelerine rağmen⁹² Hz. Peygamber (s.a.v.) esirlere insanca muamele etmiş hatta onların maddi ve manevi kabiliyetlerini ekonomiye ve eğitime kazandıran bir yol izlemiştir.⁹³ Esirlere iyi davranmayı tenbih etmesi⁹⁴ onun esirlerle ilgili yaklaşımının yine

---

“Evlilik çağına gelinceye kadar yetimleri (gözetip) deneyin, eğer onlarda akılcı bir olgunlaşma görürseniz hemen mallarını kendilerine verin.”

⁸⁶ Nisâ, 4/10; “Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıknmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.”

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Müessesetu’r-Risâle, ysz., 2001, II, 263, 387.

⁸⁸ Mesela kefaretlere ödenmesinde, diğer bazı şartların yanı sıra kölelerin hürriyetlerine kavuşturulmasının da şart koşulması. Bkz; Maide, 5/89; “Allah, bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir.”

⁸⁹ Müslim, *Zühd*, 53/74.

⁹⁰ Muhammed, 47/4; “Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin. Durum şu ki, Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı. Fakat sizi birbirinizle denemek ister.”; Ayrıca bakınız; Buhârî, *Cihâd*, 54/171.

⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 413; Tirmizî, *Siyer*, 22/17.

⁹² Buhârî, *Megâzî*, 62/10.

⁹³ Not: Bedir savaşında esir edilen müşriklerin, fidye veya okuma-yazma öğretme karşılığında serbest bırakılmasının Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından şart koşulması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

hakkaniyet ölçülerinde ve şefkat kaynaklı olduğunu gösterir. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.), bir çocuğun esir olan annesinden ayrıldığını duyunca, “*Anne ile çocuğunun arasını ayıranın Allah da kıyamet günü sevdikleri ile arasını ayırır*”⁹⁵ buyurarak tepki göstermiştir.

İslam, zekâtı zorunlu bir ibadet kılarak fakirlere, düşkünlere ve ihtiyaç sahiplerine karşı şefkat elini uzatmıştır.⁹⁶ Ayrıca zenginlerin fakirleri gözetmelerini ve onları arayıp bulmalarını,⁹⁷ mallarının iyisinden vermelerini,⁹⁸ onlardan yüz çevirmemelerini,⁹⁹ dinî ve vicdanî bazı ilke ve sorumluluklara bağlaması, onun şefkat üzere müesses bir din olduğunun göstergesidir.

İslam kimsesizlerin de yalnız bırakılmamasını ve onlara şefkat gösterilmesini önermiştir. İslam kardeşlik ilkesiyle insanları bir vücudun azaları gibi sayarak maddi ve manevî yardımlarla birbirlerine karşı daima şefkatli olmalarını istemektedir.¹⁰⁰ Kimsesizlerin hem maddi hem de manevî olarak desteklenmesini öngörmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bizzat hastaları ziyaret etmesi¹⁰¹ Müslümanlara da hasta ziyaretini öğütmesi¹⁰² ve hasta ziyaretini müminlerin birbirleri üzerindeki hakları olarak ifade etmesi¹⁰³ onun hastalara karşı şefkatini açıkça göstermektedir. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hastalara duası,¹⁰⁴ zaman zaman onları tedavi etmesi¹⁰⁵ veya tedavi yollarını öğretmesi,¹⁰⁶ onların sağlık durumlarını yakınlarından sorması ve onlarla yakinen ilgilenmesi¹⁰⁷ hep onun engin şefkatinden kaynaklanmaktadır. Toplu ibadetlerde hastaların durumunun dikkate alınması ile ilgili uyarıları,¹⁰⁸ yine onun şefkatini gösteren bir örnektir.

5.3. Hayvanlara ve Diğer Canlılara Karşı Şefkati

⁹⁴ et-Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1404/1983, XXII, 393.

⁹⁵ Tirmizî, *Buyu*, 12/52.

⁹⁶ Al-i İmran, 3/92; “*Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça "iyi" ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir.*”; Tevbe, 9/60; “*Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.*”

⁹⁷ Bakara, 2/273; “*(Yapacağımız hayırlar,) kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.*”

⁹⁸ Bakara, 2/267; “*Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın.*”

⁹⁹ Duhâ, 93/9-10; “*Öyleyse yetimi sakın ezme. El açıp isteyeniyi de sakın azarlama.*”

¹⁰⁰ Buhârî, *Zekât*, 24/18; Müslim, *Zekât*, 12/94, 97; Tirmizî, *Zekât*, 5/38, *Birr*, 28/77.

¹⁰¹ Buhârî, *Vudu*, 4/44; Müslim, *Cenâiz*, 11/13.

¹⁰² Buhârî, *Mezâlim*, 44/5; Müslim, *Cenâiz*, 11/13.

¹⁰³ Müslim, *Cenâiz*, 11/13.

¹⁰⁴ Buhârî, *Duâ*, 78/43.

¹⁰⁵ Buhârî, *Tıbb*, 74/38; Ebû Dâvûd, *Tıbb*, 23/19.

¹⁰⁶ Müslim, *Selam*, 39/67; Tirmizî, *Tıbb*, 29/29; Ebû Dâvûd, *Tıbb*, 23/19; İbn Mâce, *Tıbb*, 31/36.

¹⁰⁷ Müslim, *Cenâiz*, 11/13.

¹⁰⁸ Buhârî, *İlim*, 3/28; “*Sizden biriniz insanlara namaz kıldırıldığında hafif tutsun çünkü onların arasında zayıf, hasta ve yaşlılar vardır.*”

Canlılara şefkat göstermek Hz. Peygamber (s.a.v.)'in temel yaşam ilkelerinden biridir. Onun, insanların yanında hayvanlara ve diğer canlılara da sürekli şefkat göstermesi bu ilkeyi teyit etmektedir. O, hayvanlara eziyet etmediği gibi, edenlere de izin vermemiştir. Çevrenin doğal şekliyle korunmasını ve bitki örtüsünün muhafazasını istemiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi şefkat onun vazgeçilmez ilkesi olmuştur. Bu münasebetle O, şefkat ve merhamet kavramlarını öne çıkarmıştır. Zira şefkat duygusu kişiyi şiddetten uzak tuttuğu gibi canlı varlıkları sevmeyi, onlara değer vermeyi, sıkıntılarına karşı acımayı da vicdani bir mesuliyet olarak hissettirir. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.), hayvanları yersiz olarak öldürmeyi ve onları dövüştürmeyi yasaklamış, onlara şefkatle muamele etmeyi öğütlemiştir. Hapsederek veya üzerinde ok atış denemesi yaparak hayvanları öldürmeyi ve onlara zarar vermeyi yasaklaması bunun en bariz örneklerindedir. Yine hayvana fazla yük yükleyerek onu yoran kişiye öfkelenmesi ve onu yaptığı bu yanlıştan vazgeçirmeye çağırması, “*Şu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun!*”¹⁰⁹ buyurarak bu konuyu genel bir ilkeye bağlaması, ancak şefkat ve merhamet duygularıyla açıklanabilir. Yine yuvasından alınan yavrularından ötürü çırpınan anne kuş için “*Kim bu zavallının yavrusunu alıp onu ıstıraba attı. Yavrusunu geri verin!*”¹¹⁰ buyurması, onun hayvan sevgisini ve onlara karşı şefkatini açıkça göstermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bizzat kendisinin hayvanlara karşı şefkat göstermesi ve onlarla doğrudan ilgilenmesi,¹¹¹ Hz. Aişe (r.a.)'ye bindiği devesine şiddet göstermemesini ve “*Ona şefkatle muamele et!*”¹¹² demesi, onun hayvanlara karşı engin şefkatini ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) hayvanlara karşı şefkatli olduğu gibi bitki ve ağaçlara karşı da duyarlıydı. Mekke ve Medine de harem bölgeleri ilan etmesi,¹¹³ Taif de ağaçların korunması için talimname yayınlanması,¹¹⁴ bizzat kendi eliyle Medine'de hurmalar dikmesi¹¹⁵ onun ağaç sevgisini ve çevre duyarlılığını en güzel şekilde yansıtmaktadır. “*Bir Müslüman bir ağaç diker veya bir tohum eker de bunların mahsulâtından bir kuş veya insan veya hayvan yiyecek olsa bu onun için bir sadaka olur!*”¹¹⁶ buyurarak bitki yetiştirmeyi ve ağaç dikmeyi sadakayı cariye olarak teşvik etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in getirdiği ilkelerde ağaçların kesilerek yok edilmesi değil, onların ekilip çoğaltılması esastır. Onun, hayatı boyunca bu esaslara sadık kalması derin şefkat ve merhametinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç

Şefkat, Allah'ın bütün canlılara en büyük nimeti olduğu gibi aynı zamanda da en güzel muamelesidir. Tabiatdaki güzellikler, hayvanlar arasındaki yaşamsal düzen, sosyal hayatı sürdürülebilir kılan bütün pozitif davranış biçimleri o engin şefkatin tezahürüdür. Yine toplumun denge unsuru ve huzur kaynağı olan yardımseverlik, adalet, paylaşım,

¹⁰⁹ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 9/44, 54; Ayrıca bakınız; Müslim, *İmâre*, 33/178; Tirmizî, *Edeb*, 44/75.

¹¹⁰ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 9/112.

¹¹¹ Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 9/44.

¹¹² Müslim, *Zühd*, 53/74.

¹¹³ Buhârî, *İlim*, 3/39, *Megâzi*, 62/28; Müslim, *Hac*, 15/447; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 5/90.

¹¹⁴ Buhârî, *Cihâd*, 54/71; Müslim, *Hac*, 15/458; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 5/96.

¹¹⁵ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, V, 441.

¹¹⁶ Buhârî, *Hars*, 39/1, *Edeb*, 76/27; Müslim, *Müsâkât*, 22/12; Tirmizî, *Ahkâm*, 13/40.

fedakârlık gibi kavramlarla, insanı psikolojik olarak yücelten samimiyet, ihlâs ve takva gibi değerlerin şefkatle temellendiğini ve kemâlat kazandığını söyleyebiliriz. Şefkat, canlılara karşı sevgi beslemeyi, insanlara hizmet etmeyi ve bunları yalnız Allah'ı razı etme niyeti ile gerçekleştirmeyi amaç edinen pozitif yapısıyla da evrensel bir boyut içermektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisine indirilen Kur'ân'la şefkatin evrenselliğini gösterirken kendi söz ve davranışlarıyla da rahmet ve şefkat peygamberi olduğunu ortaya koymuştur. Kur'ân rıfk ve mülâyemeti, şefkat ve merhameti ilke olarak belirlerken, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de rahmet ve şefkat elçisi olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de “*Hiç şüphesiz ben size/ümmetime bir babanın evladına olan durumu gibiyim*”¹¹⁷ buyurarak, Kur'ân'ın kendi hakkındaki sitayişini haklı çıkarmıştır.

Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'i örnek alarak şefkati içselleştiren ve onu davranışa dönüştüren sahabiler ve onlardan sonra gelen Cüneyd-i Bağdadî, Ebu'l-Hasan el-Harakanî, İmam-ı Gazalî, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli gibi nice bilge kişiler bu konuda önemli birer model olmuşlardır.

Ana-babalara ve eğitimcilere düşen görev ihtiyaç duyulan şefkati vicdanlarda ve toplumsal boyutta aktive etmek ve sürdürülebilir kılmaktır. Eğitim yoluyla yeni nesillere intikalini sağlamak, onların benliklerinde yankı bulmasına yardımcı olmaktır. Böylece onların bencil düşüncelerden sıyrılıp şefkati davranışa dönüştüren bireyler olmalarına katkı sağlamaktır.

---

¹¹⁷ Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 1/4.

KAYNAKÇA

el-Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd İbn Ahmed (ö.855/1451), *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût, 1348.

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl (ö.256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dimeşk, 2011.

el-Edebü'l-Müfred, Kâhire, 1379.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman (ö.255/869), *es-Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/888), *es-Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö.1960), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1960.

Hamidullah, Muhammed (ö.2002), *Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Savaşları*, İstanbul, 1981.s

İbnu'l-Esîr, İzzuddin Ali b. Muhammed el-Cezeri (ö.630/1233), *Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, ysz., tsz.

İbn Hacer, el-Askalânî (ö.852/1448), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Mârifet, Beyrût, 1379.

İbn Hanbel, Ahmed (ö.241/855), *Müsnedu Ahmed İbni Hanbel*, Beyrût, tsz.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail (ö.747/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Kâhire, tsz.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî (ö.273/886), *Sünenü İbn Mâce*, Kahire, 1952.

İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed İbn Mükerrrem (ö.711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, 1990.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (ö.231/845), *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

el-İsfehânî, er-Râğıb (ö.V/XI. yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Mektebetu Mustafa el-Bâzî, ysz., tsz.

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö.671/1273), *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, Kâhire, 1964.

el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Dâru Âlemi'l-Kutub, Riyâd, tsz.

el-Mubârekfûrî, Muhammed b. Abdirrahim (ö.1353/1934), *Tuhfetu'l-Ahvazî bi-Şerhi Câmi't-Tirmizî*, Kahire, 1963.

Müslim, Ebu'l-Huseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö.261/874), *el-Câmiu's-Sahîh*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.,

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Alî b. Şuayb (ö.303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, el-Matbaatu'l-Misriyye, Kahire, 1930.

(JOSR) Nisan-2016 Cilt:8 Sayı:1 (15) (s. 251-269) (JOSR) April-2016 Volume:8 Issue: 1 (15)

en-Nevevî, Muhyiddîn Ebû Zekeriyya (ö.676/1277), *Şerhu Müslim*, Matbaatü'l-Mısriyye, Kahire, tsz.

er-Râzî, Muhammed b. Ömer Fahrüddîn (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1401/1981.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (ö.360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1404/1983.

et-Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (ö.279/893), *Sünenü's-Sahîh*, İstanbul, 1992.

ez-Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî (ö.1205/1791), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Matbaatu Hükûmeti'l-Kuveyt, 1965.

ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer (ö.538/1144), *el-Keşşâf*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrût, tsz.

el-Keşşâf, Mektebetu'l-Abikân, Riyâd, 1418/1998.